

УДК: 371.13:796

Олександр СОЛТИК,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький*

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ АКТУАЛЬНОЇ НАДІЙНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проведено аналіз використання моделювання в професійній діяльності вчителя (викладача) фізичної культури. Представлено структурно-функціональну модель актуальної надійності вчителя фізичної культури. Дана модель містить три основні складові: якості викладача (індивідний, особистісний, суб'єктний рівні), професійно-педагогічне середовище, показники надійності. Результативні показники надійності є результатом взаємодії між якостями викладача і умовами професійно-педагогічного середовища.

Ключові слова: *надійність, актуальна надійність, вчитель фізичної культури, професійно-педагогічне середовище.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток надійності вчителя фізичної культури сьогодні є одним із нових напрямів покращення кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту. Орієнтація на надійного вчителя фізичної культури матиме позитивне значення як на етапі професійної підготовки, так і безпосередньо у процесі професійної діяльності. Зважаючи на багатозначне поняття надійності і широке її застосування у різних сферах життєдіяльності людини, подальше дослідження надійності у професії вчителя фізичної культури потребує чіткого методологічного підходу і наукового

© Солтик О.

обґрунтування. Дієвим, на наш погляд, є використання у дослідженні надійності методу моделювання, зокрема побудови структурно-функціональної моделі актуальної надійності вчителя фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Отримання нових відомостей, розширення знань за допомогою методу моделювання, використовуючи побудову різних моделей, у наукових дослідженнях набуло широкого поширення. Не виключенням є і сфера фізичної культури і спорту, зокрема педагогічна діяльність вчителя фізичної культури. На сьогодні є у наявності чисельні спроби представити у вигляді моделей різні аспекти діяльності педагогів з фізичної культури.

Так, Л. І. Івановою розроблено структурно-логічну модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. У даній моделі учителя фізичної культури розглядаються як координатори здоров'я зберігаючої освіти [3].

О. В. Тимошенко розробив дієву модель оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, яка ґрунтується на основі виявлених показників готовності до професійної діяльності [7].

В. В. Черняков використав модель застосування педагогічних ситуацій у процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури [8].

Л. П. Суценко побудувала модель особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах [6].

А. І. Маракушин, В. В. Коновалов, С. О. Юр'єв запропонували принципово нову функціональну модель оптимізації педагогічної діяльності викладача фізичної підготовки, до якої належать основні складові системи діяльності викладача: суб'єкти діяльності, види діяльності, технології [4].

Разом із тим теоретичний аналіз представлених літературних джерел і багатьох інших, присвячених проблемі моделювання у діяльності вчителя фізичної культури, дозволяє нам стверджувати, що на

сьогодні відсутні моделі, що характеризують надійність учителя фізичної культури.

Саме тому **метою статті** стало обґрунтування структурно-функціональної моделі актуальної надійності вчителя фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під моделлю розуміють будь-який об'єкт, який може бути уявний або поданий матеріально, дозволяє отримувати нові знання і пізніше їх переносити на реальний об'єкт (оригінал). Зважаючи на широке застосування методу наукового пізнання моделювання та існування різного типу і видів моделей, що при цьому використовуються, потрібно зазначити саме ту модель, що буде найбільш інформативною у ході нашого дослідження.

Розглядаючи проблему надійності вчителя фізичної культури, можна її подати як поєднання таких окремих складових. З одного боку, у центрі уваги дослідження знаходиться людина зі своїми індивідуальними якостями і властивостями. Водночас людина виступає в ролі педагога, який здійснює освітню діяльність, знаходиться в конкретному, спеціально-організованому просторі (професійно-педагогічному середовищі), спрямовує свої зусилля на учня. З іншого боку, важливо враховувати і надійнісні характеристики. Іншими словами, потрібно представити професійну діяльність вчителя фізичної культури таким чином, щоб можна було встановити показники надійності.

Окрім того, зважаючи на багатозначне розуміння терміна надійності в подальших наших дослідженнях діяльності вчителя фізичної культури для конкретизації поняття “надійність” будемо окремо поділяти на актуальну і потенційну. Головна різниця між актуальною і потенційною надійністю полягає у тому, що у першому випадку надійність учителя можливо визначити лише при безпосередньому проведенні занять, коли виконуються конкретна робота в реальному часі. Під час дослідження актуальної надійності повинні бути встановлені чіткі кількісні критерії. Такими критеріями актуальної надійності нами визначено: безпомилковість, ефективність, самовіддачу. Потенційну надійність учителя фізичної культури розглядатимемо на більш тривалому періоді професійної кар'єри. У нашому розумінні потенційна надійність означатиме можливість того, що вчитель упродовж

різних етапів періодів професійного становлення буде успішно здійснювати свою діяльність.

На нашу думку, одним із найкращих і інформативних методів дослідження проблеми актуальної надійності вчителя можна використати структурно-функціональний метод. Загалом структурно-функціональний метод за своєю суттю являє собою різновид системного принципу, який спрямований на виявлення структури системи, установлення стійких відносин і взаємозв'язків між її елементами і її ролі (функції) відносно один одного [5]. У ході реалізації структурно-функціонального методу досліджується структура (будова) об'єкта, здійснюється аналіз її елементів і функціональних особливостей, досліджуються зміни цих елементів і функцій, аналізується розвиток системного об'єкта в цілому, подається об'єкт як гармонічно функціонуюча система [5]. Поєднання структурно-функціонального методу з методом моделювання дає нам потужний науковий інструмент направлений на отримання нових відомостей та знань відносно досліджуваної проблеми.

Незважаючи на наявність зовнішніх умов, впливу професійно-педагогічного середовища, головною ланкою, від якої залежать показники надійності, є сама людина, яка уособлює у собі поєднання різних фізичних, морфологічних та фізіологічних властивостей, психологічних якостей, особливостей нервової системи тощо. Разом із тим серед великої кількості різник показників, які характеризують людину, важливо визначити ті, які мають найбільший вплив та обумовлюють надійність праці. Основним мірилом, яке дозволить звузити коло показників, обрати найбільш важливі, є професія вчителя фізичної культури, ті завдання, що ставляться перед фахівцем, та умови, в яких протікає праця. Усе це вимагає від працівника наявності певних якостей.

Багато науковців указують на існування залежності результатів праці вчителя фізичної культури від рівня його фізичних можливостей. Учитель фізичної культури, як і будь-який інший педагог у процесі своєї праці виконує освітню функцію, покликаний надати учням нові знання. Це у свою чергу вимагає наявності у самого вчителя відповідних рис та якостей, які утворюють його когнітивну сферу. Більше

того, в умовах динамічно розвиваючого суспільства, зміни, що постійно відбуваються в освітньому процесі, вимагають від учителя постійного професійного розвитку, підвищення рівня його компетентності, професійного саморозвитку та самовдосконалення. Важливим моментом стає емоційна та мотиваційно-вольова сфера вчителя.

Окрім того, ефективність реалізації професійної діяльності залежить від багатьох інших якостей і властивостей фахівця, що характеризують його як суб'єкта праці, активного перетворювача навколишнього середовища.

Зважаючи на це, найбільш прийнятним, на наш погляд, у дослідженні актуальної надійності вчителя фізичної культури є підхід, у якому людина розглядається як система, що складається з трьох рівнів: індивідного, суб'єктного та особистісного. Саме тому в подальшому науковому дослідженні ми опирались на погляди Б. Г. Ананьєва [2] на особистість, згідно з якими вчений виділив три підструктури в організації людини: індивід, особистість, суб'єкт діяльності. Інтеграція цих трьох підструктур утворює неповторну індивідуальність людини.

Іншими словами трирівневу структуру фахівця складатимуть на найнижчому рівні властивості індивіда (сукупність природних властивостей), на наступному рівні властивості особистості (сукупність суспільних відносин) і на найвищому рівні властивості суб'єкта діяльності (сукупність трудових діяльностей). Загалом цілісність людини за Б. Г. Ананьєвим [2] виявляється в неповторній індивідуальності, в яку інтегруються три форми розвитку.

На нижчому індивідному рівні людина розглядається як окрема природна істота, представник роду Homo Sapiens, продукт філогенетичного і онтогенетичного розвитку, поєднання вродженого та набутого, носій індивідуально набутих рис.

Окрім того, властивості, які відносять до індивідного рівня, Б. Г. Ананьєв поділяє на два класи: первинних і вторинних [1]. Клас первинних властивостей складають конституційно-статеві, нейродинамічні, білатеральні, особливості людини, пов'язані з функціональною асиметрією півкуль головного мозку. До іншого класу відносять

органічні потреби та темперамент як передумови формування індивідуального характеру і властивостей особистості.

Окремо на індивідуальному рівні виділяють статовікові особливості. Загалом на індивідуальному рівні потрібно розглядати людину як окрему істоту, у всій багатоманітності фізичних і фізіологічних, психологічних і соціальних якостей і властивостей.

На другому рівні (особистісному) на передній план людини постають ті характеристики і якості, які відображають соціальну її сутність. Більш конкретно вихідними характеристиками людини як особистості є статус і положення у суспільстві, ціннісні орієнтації і ролі. У свою чергу особистісні характеристики визначають особливості мотиваційної сфери [2].

Дещо інше значення вкладається в людину на суб'єктному рівні. Так, на третьому рівні (суб'єктному) людина розглядається як індивід, який пізнає і перетворює дійсність, який виступає носієм активності. Визначаючи зміст поняття суб'єкта, Б. Г. Ананьєв пов'язує його з особливостями діяльності, засобами і знаряддям праці, предметом, виробничими діями й операціями [1]. Загалом Б. Г. Ананьєв суб'єктні властивості відносить до найвищого рівня, оскільки вони виступають інтегративним поєднанням властивостей індивіда і особистості, які у свої сукупності визначають готовність і здатність до здійснення діяльності і досягнення у ній певного рівня результативності, ефективності та продуктивності.

До суб'єктних властивостей відносять: навиків (дії, сформовані шляхом повторень і доведені до автоматизму), уміння (психічне утворення, яке полягає в оволодінні особистістю, групою, колективом певними прийомами, способами, навиками діяльності), здібності і талант.

Продовжуючи дослідження професійної діяльності вчителя фізичної культури з точки зору трирівневої організації, можна зазначити, що такий підхід дозволить виявити низку важливих властивостей і якостей, які впливатимуть не лише на успішність праці, а й визначатимуть надійнісні характеристики.

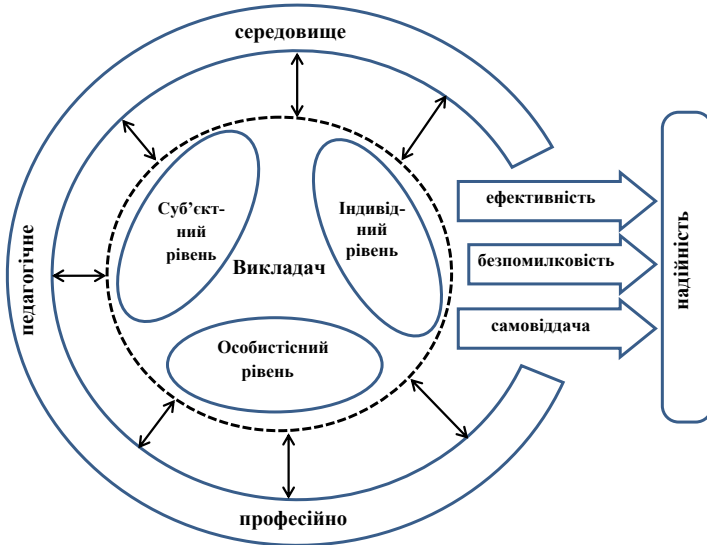
Як зазначалось вище, вчитель здійснює свою діяльність в умовах професійно-педагогічного середовища, яке має варіативний характер.

На відміну від інших педагогічних професій професійно-педагогічне середовище вчителя фізичної культури характеризується складними, постійно змінними умовами праці. Зважаючи на складність і багатогранність професії вчителя, можна виділити низку складових професійно-педагогічного середовища. До складових професійно-педагогічного середовища можна віднести все те, що оточує вчителя фізичної культури. Так, основні особи, які оточують вчителя і без яких не може йти мова про педагогічну діяльність, – це учні. Також вчителя оточують інші педагоги, колеги. У процесі праці неможливо ефективно виконувати свою діяльність без належного матеріально-технічного забезпечення, обладнання, інвентарю. Важливим питанням є стимулювання праці, матеріальне заохочення, оплата праці за виконану роботу. Важливими є умови проведення занять, погодні, температурні режими. До зовнішніх умов середовища також відносимо особливості організації навчального процесу з фізичної культури.

Усі ці складові мають вплив на вчителя. Причому вплив може мати як позитивний характер, так і негативний. У цьому зв'язку постає важливе питання, як зовнішнє професійно-педагогічне середовище впливає на показники надійності вчителя фізичної культури у процесі його професійної діяльності.

Для визначення цього впливу в нашій роботі ми використали метод моделювання, зокрема побудували структурно-функціональну модель актуальної надійності вчителя фізичної культури (див. рисунок).

Загалом структурно-функціональну модель актуальної надійності вчителя фізичної культури можна представити як систему взаємодіючих елементів. Основним елементом моделі є вчитель, якого визначено як утворення трьох рівнів: індивідного, особистісного та суб'єктного. Іншим елементом у нашій моделі є професійно-педагогічне середовище, яке оточує вчителя у процесі професійної діяльності. І третім елементом моделі виділено надійнісні характеристики (критерії надійності), які водночас є кількісними показниками діяльності вчителя і результатом взаємодії вчителя із зовнішніми умовами професійно-педагогічного середовища.

Структурно-функціональна модель
актуальної надійності вчителя фізичної культури

Розглядаючи функціональні зв'язки між зазначеними елементами структурно-функціональної моделі, можна виділити кілька залежностей.

Перша: вчитель і показники надійності його діяльності.

Тут мова йде про те, що якості вчителя матимуть певний вплив на показники надійності. Причому зв'язок між ефективністю, безпомилковістю та самовіддачею може проглядатись на різних рівнях, може залежати від індивідуальних, особистісних або ж суб'єктних показників. У свою чергу можливість на кожному окремому рівні розглядати людину більш детально дозволить виявити більшу кількість зв'язків і залежностей між якостями вчителя і його показниками надійності.

Друга: професійно-педагогічне середовище із показниками надійності.

На наш погляд, зовнішні умови, у яких вчитель здійснює свою діяльність, матимуть певний вплив на показники надійності. Та обста-

вина, що професійно-педагогічне середовище вчителя фізичної культури відрізняється від багатьох інших педагогічних професій великою варіативністю, може мати різні зв'язки і залежності між зазначеними вище складовими.

Третю залежність, найбільш складну, нами визначено як показники надійності, що є результатом взаємодії якостей вчителя в змінних умовах професійно-педагогічного середовища.

Якщо в першій залежності ми зможемо встановити, при яких якостях вчитель має найбільшу надійність своєї професійної діяльності. У другій залежності зможемо встановити і виявити ті параметри професійно-педагогічного середовища, які матимуть вплив, як позитивний, так і негативний на показники надійності вчителя. Третя найбільш складна залежність дозволить виявити цілу низку важливих даних, а саме: установити, за допомогою яких якостей вчителя можна протидіяти негативним факторам професійно-педагогічного середовища, при цьому зберігаючи високі показники надійності. Цей підхід дозволить установити надійніший потенціал учителя фізичної культури. З іншого боку, аналіз такої взаємодії дозволить виявити ті найбільш важливі показники професійно-педагогічного середовища, що сприятимуть підвищенню надійності діяльності вчителя. Це відкриває великі ергономічні можливості щодо створення комфортного середовища, у якому підвищуватиметься надійність професійної діяльності вчителя фізичної культури.

Висновки. 1. У ході проведеного дослідження нами побудована структурно-функціональна модель актуальної надійності вчителя фізичної культури, яка складається з якостей вчителя на трьох рівнях (індивідуальному, особистісному, суб'єктному), професійно-педагогічного середовища і показників надійності.

2. Опрацювання кількісних показників структурно-функціональної моделі актуальної надійності дозволяє прослідити залежності між якостями вчителя і показниками надійності, між варіативністю професійно-педагогічного середовища і показниками надійності; окремо визначити більш складний взаємозв'язок, в якому представлені якості вчителя, професійно-педагогічне середовище та показники надійності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На нашу думку, виявлення таких залежностей відкриє широкі можливості практичного застосування результатів дослідження. З одного боку, визначення важливих якостей учителя в надійнішому плані дозволить намітити конкретні шляхи з покращення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців та здійснення корегуючого впливу на діючих вчителів фізичної культури, з іншого – важливим практичним завданням є створення комфортного професійно-педагогічного середовища вчителя фізичної культури.

Загалом ці практичні дії забезпечать реалізацію належного педагогічного супроводу вчителя, спрямованого на покращення його професійної надійності.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Науки о человеке как индивиде и его онтогенезе. В кн. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев. – М., Издательство : Педагогика. 1980. Т. 1. – С. 45–49.
2. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания / Б. Г. Ананьев ; под редакцией А. А. Бодалева – М. : Издательство “Институт практической психологии”, Воронеж : НПО “МОДЕК”, 1996. – 384 с.
3. Иванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. І. Иванова ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2007. – 22 с.
4. Маракушин А. І. Модель педагогічної діяльності викладача фізичної підготовки / А. І. Маракушин, В. В. Коновалов, С. О. Юр’єв // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2013. – № 3. – С. 210–215.
5. Некрасова Н. А. Философия науки и техники : Тематический словарь-справочник : учебное пособие / Н. А. Некрасова, С. И. Некрасов.– М. : МИИТ, 2009. – 424 с.
6. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. П. Сущенко ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 2003. – 45 с.

7. Тимошенко О. В. Теоретико-методологічні засади оптимізації професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / О. В. Тимошенко ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 45 с.

8. Черняков В. В. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури засобами педагогічних ситуацій / В. В. Черняков // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 2. – С. 131–133.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Бідюк Н. М.

Солтык А. Структурно-функциональная модель актуальной надежности учителя физической культуры

В статье проведен анализ использования моделирования в профессиональной деятельности учителя физической культуры. Представлено структурно-функциональную модель актуальной надежности учителя физической культуры. Данная модель состоит из трёх основных составляющих: качества учителя (индивидуальный, личностный, субъектный уровни), профессионально-педагогическая среда, показатели надежности. Результирующие показатели надежности есть результат взаимодействия между качествами преподавателя и условиями профессионально-педагогической среды.

Ключевые слова: *надежность, актуальная надежность, учитель физической культуры, профессионально-педагогическая среда.*

Soltyk O. Structural and Functional Model of Actual Reliability of Physical Education Teacher

The article deals with the analysis of use of modeling method in professional activity of a teacher of physical education. The author has noted the availability of multiple models in which various aspects of a teacher of physical education are defined. Despite the availability of various activity models, it has been found that models which define reliability of a teacher of physical education are missing. It is the elaboration of model of teacher's reliability that has become the aim of our research.

With the help of modeling method, we have elaborated structural and functional model of actual reliability of physical education teacher. This

model has three basic components: teacher's quality, professional and pedagogic environment, and reliability indicators. Taking into account the specifics of professional activity of a teacher of physical education, qualities of a teacher should be analyzed on three levels: individual, personal, subjective. As opposed to other pedagogical professions, professional and pedagogical environment of a teacher of physical education is characterized by complex, constantly changing work conditions. Basic indicators of professional and pedagogical environment are material and technical base, sports inventory, labor stimulation, educational process organization peculiarities and other. Actual reliability of a teacher of physical education is defined with faultlessness, efficiency and dedication.

Resulting indicators of reliability are the result of interaction between teacher's qualities and professional and pedagogical environment during a single class of physical education. Empirical analysis of components of structural and functional model of actual reliability of physical education teacher allows to define the nature of influence of teacher's qualities on reliability characteristics and influence of conditions of professional and pedagogical environment on indicators of reliability.

The analysis of interrelation of the model's components will have a solid practical value in several aspects. On one hand, it will promote professional teacher's qualities both in the process of professional training as well as during professional activity. On the other hand, it will promote professional and pedagogical environment improving its ergonomics and comfort.

Keywords: *reliability, actual reliability, a teacher of physical education, professional and pedagogic environment.*